

ПИТАГОРА И ПИТАГОРОВЦИ КАО ЕТИЧАРИ*)

1. ЖИВОТ И ЛИЧНОСТ ПИТАГОРИНА

Питагора и Питагоровци, уопште, као културна и социјална појава, нису философи у ужем смислу те речи. Има међу њима и философа, али, сами по себи, Питагоровци су више етичари, јер су се бавили мудрошћу о животу. Мада се Питагора, у великој мери, бавио и науком, он је ипак, више неговао мудрост о животу, и има писаца који тврде да је он у историји културе први употребио реч философ и себе тако назвао (Diog. L. prooem. 12; VIII 8; Cic. *Tusc. d.* V 9; Iambli. *V. Pyth.* 58). Због недостатака извора тешко је утврдити шта је у питагоризму Питагорина, а шта осталих Питагороваца. Има историчара философије који тврде да Питагора није био философ, него математичар и религиозно-етички и политички реформатор. Ово се мишљење не може прихватити. Питагора је поставио основе учења, а остали су их развили много опширније, а после је под утицајем Хераклита и Елејске школе, која је изградила и изоштрила гносеолошко-дијалектичко оруђе, изграђен потпун систем. Западно-хеленска религиозно-етичка реформација везана је за његово име, али је његов духовни тип исто толико мутан као и његова историска личност, обавијена густом маглом митова и легенди.

Питагора се родио око год. 568-е на острву Саму као син Мнесарха, резача драгога камења. Из Хераклитове замјерке да је он, као Ксенофан и Хекатеј, био многозналац може се закључити да се већ на Саму појавио као учитељ философије, пошто је слушао Ферекида са Сира и Анаксимандра Милећанина, па се упознао и са другим различним областима знања. Вероватно је да је по наређењу самскога тиранина Поликрата путовао у Египат, да боље упозна уставне и мудрост египатских свештеника (Isocr. *Bus.* 28). Због несугласица с Поликратом, а можда и само због одвратности према његовој тираниди, оставио је Сам и преселио

*) Из пишева рукописа *Историја хеленске етике*.

се у Кротон у јужној Италији или Великој Хелади. Кад је Јонија под персиским ударцима, борећи се за свој опстанак и своју независност, почела да опада, у Великој Хелади створило се ново средиште хеленске просвете и моћи.

Као јонски космолози, и Питагора је у изучавању природе нашао да су материја и форма, твориво и облик, основни чиниоци с којима се у природи сусрећемо. Али у даљем тражењу онога што је најосновније и праизворно он се одваја од Јоњана, јер је дошао до уверења да оно што је праподлога свега није материја, него облик. При дубљем посматрању он се лако уверио да се никакви природни процеси не могу довести у положај у коме не би показивали ма какав облик. Поништење једног облика ствара други, а промена овог омогућује трећи итд. Облик је, дакле, не-уништив. Несумњиво је да се једна врста може променити, али који је то непроменљиви облик из којег произлази све остало? Питагора, а после њега, и његова школа налазе да је то број (Arist. *Met.* I 5, 985 b 23 ss), дакле не више материја, него једна мишљевина.

До броја као самосталне моћи, као праизвора свега и, уопште, као основног философског принципа, Питагора је дошао на основу открића нових законитости у природи; правећи огледе на монохорду, он је помицао кобилицу и открио да висина тонова зависи од дужина жица, тј. да музички интервали зависе од одређених математичких пропорција (Philol. фр-и 4—6; Arist. *Met.* I 5, 986 a 29 ss)¹). То је први природни закон који је откривен. Додуше, прави узрок тону јесу треперење жице и ваздушни таласи, квалитет тона зависи од бројних односа у трептајима, али у оно време кад материја и особина нису тачно разликоване, кад су, шта више, особине више важиле него материја, лако се могло стећи уверење да су математички односи и закони основа свему кад су већ и тону (Arist. *Met.* I 5, 986 b 6, 987 a 15). Јер, као што каже Филолај, који је питагоровачко учење први изложио писмено, „сазнајодавна је природа броја, и она води и учи свакога о свему што је сумњиво и непознато. Јер никоме ништа од ствари ни по себи ни у њиховим узајамним односима не би било јасно кад не би било броја и његове суштине“ (фр-и 11). Тако се из музике родила математика, с којом се појављује нов елеменат у историји хеленске образованости. Од открића математичких пропорција као извора поретка и хармоније развитак мишљења у Питагоровачкој школи пошао је најпре у заснивање геометриских закона, затим у значајна астрономска формулисања и сазнања, која у извесним тачкама премашају зва-

¹) E. Goblot *De musicae apud veteres cum philosophia coniunctione*, Paris 1898, pg. 19.

ничну астрономију Старог века и, напоследку, дошло се до сазнања да у самим стварима од природе постоји нека норма. Ово последње сазнање дало је школи потстицаја да принцип норме примени и на људско делање, како чо- века појединца тако и друштва.

У Кротону је Питагора основао религиозно-морално и научно братство, најраније сасвим слободно удружење које ће постати узор свих доцнијих философских школа а посредно и хришћанских општина, а задатак му је био не само да чланове морално васпита него и да музикално осећање света, сазнање суштине хармоније и ритма, дух поретка као и обиље нових нормативних сазнања, употреби на хармонисање етичкога и политичкога живота. Тако је Питагора од физичара и астронома постао етичар и политичар, који је, проповедајући вишу и лепшу етику, заносио масе исто онако како их увек и свугде заноси свако ко проповеда чист живот. Понесен својим идеалима, Питагора се од других проповедника разликовао тиме што је људе освајао својом хармонијом, складношћу и срећеношћу свога бића и свога понашања. Кад је ишао кроз градове, говорило се да он долази не да учи, него да лечи (Аѐт. IV 17). Провео је у Кротону двадесет година, утврђујући своје учење као синтезу научног мишљења и пречишћеног орфизма, док није био приморан да се пресели у Метапontiју, год. 509-е, где је, веома славан и дубоко поштован, и умро год. 493-е.

Својим ученицима који су били и апостоли његова учења, Питагора је предао резултате свога многостраног умовања и, у исти мах, наметнуо им строг систем животних правила, којих се и сам аскетски придржавао. Колико се од питагоровачког учења, које је у развоју хеленске просвете непрестано допуњавано и мењано²⁾, може свести на самог оснивача, тешко је одредити с пуном извесношћу, јер нам из његове руке није сачуван ни један редак. Неоспорно је да се дело самог Питагоре састоји у моралном васпитању својих присталица на религиозно-моралној основи³⁾. Неоспорно је и то да је он био личност изванредне магиске снаге каква се ретко појављује, јер иначе не би био могао своје присталице да уједини у савез, који је имао веома јак утицај у јужноиталским градовима Таранту, Метапontiји, Хераклеји, Сибариди, Катани, Химери, Акраганту.

²⁾ A. Döring *Wandlungen in der pythag. Lehre*, Arch. f. Gesch. d. Philos. 5 (1892), 503—531.

³⁾ M. Wundt *Geschichte der griech. Ethik*, Bd. I, Leipzig 1908, pg. 139 ss.

2. ПИТАГОРОВАЧКИ САВЕЗ

Седиште савеза било је у граду Кротону (Cic. *De rep.* II 27), напредној ахајској аграрној насеобини на источној обали Брутије, северно од рта Лакинија, на коме се налазио знаменити храм богиње Хере. Околина кротонска била је питома и богата, тако да је давала стострук род (Varro *De re rust.* I 44). Добра пасишта на којима је стока често пасла без чобана била су извор великог богатства, и зато су се Кротоњани више бавили сточарством и земљорадњом него ли поморском трговином, мада су на ушћу реке Есара имали повољно место за пристаниште, а то показују кротонски новци с урезаним морским раком (Strabo VI 262). Град је био чувен и са својих лекара, какви беху, на пример, Демокед, који се прославио као хирург вршећи лекарску праксу на Егини, у Атини, на двору Поликратову у Саму, затим на персиском двору и, напослетку, опет у Кротону (Herod. III 125, 131—138), и анатом Алкмеон, који је, режући тело, нашао да је душевно средиште мозак, и да су с њиме сва чула спојена живцима, који као цеви или стазе воде до мождане опне, а као лекар био претходник Хипократов у објашњавању болести и здравља. Кротон се прославио и својим атлетима, који су у V-ом веку однели највећи број победа у Олимпији, а победа у панхеленским играма, нарочито олимписким, била је за победника врхунац земаљске среће и значила највишу част не само за њега и његов род него и за цео његов град, чији је он син и претставник. Први Кротоњанин који је однео победу у олимписким надметањима био је Глаукија год. 588-е, а после њега Ликин 584-е, Ератостен 576-е, Хипострат 564-е. Затим се у времену од 640-е до 504-е појављује Милон, по једном извору Питагорин зет, најславнији атлет, који је најпре однео победу у дечачком рвању у Олимпији и Делфима, потом као одрастао атлет шест пута узастопно у Олимпији, исто тако много пута у Делфима, девет пута у Немеји и десет пута на Истму. Као олимписки победник одликовао се и Филип, Бутакидов син, најлепши човек свога времена (Herod. V 47), па Исхомах око год. 508-е и 504-е, Тисикрат 496-е и 492-е, Астил, који је трипут узастопно победио у трчању, год. 488-е, 484-е и 480-е. Треба споменути и Фаила, који је с једном тријером учествовао у боју код Саламине и трипут био победник у питским играма, двапут у трчању и једаред у пентатлу (Herod. VIII 47; Paus. X 9). У супротности према Јонији, где су се у борби и гужви живота социјални животи облици растурали, Кротон и цела култура хеленске Италије одликовали су се јаким ауторитативним социјалним духом, нарочитим смислом за војничко, економско, политичко и духовно удруживање. Неочекивано

развиће кротонске политичке моћи од завршетка VI-ог века и њезину водилачку улогу у другој половини V-ог века модерни историчари Велике Хеладе приписују раду Питагоровачког савеза и раширењу питагоризма, у крајњој линији, дакле, утицају самог његова оснивача⁴). Кад се све то што је о Кротону речено узме на ум, биће разумљиве пословице којима је тај град био прослављан: „Ништа нису други градови према Кротону“ (Corp. Paeoniogr. Mant. Prov. II 2) и „Последњи Кротоњанин још је раван првом међу осталим Хеленима“ (Strabo VI 262; Cic. *De invent.* II 1).

Као какав калуђерски или витешки ред, синедрије или хетерије које су сачињавале савез имале су строг начин живота (Plat. *Resp.* 600 B: Πυθαγόρειος τρόπος τοῦ βίου; Seb. *Tab.* 2, 2) и своја правила: ученици су морали чувати тајну пред профанима⁵), као и тајне знакове за упознавање, слушати предавања, која су одржавана ноћу (Diog. L. VIII 10, 15: νυκτερινῆ ἀκρόασις) и безусловно се придржавати етичких прописа, и тек онда ако су положили испит смели су лично доћи пред учитеља и у његов дом, и тај догађај сматрали су као своју велику срећу. Учитељу су били одани, а његов ауторитет био им је светиња, јер кад би ко у претресању неког питања рекао: αὐτὸς ἔφα (= он сам рече), била би распра завршена (Cic. *De nat. d.* I 10). Припадници заједнице, која је била као проширена породица, делили су се према степенима којима су припадали. Чланови вишега степена уздржавали су се од једења меса и боба⁶), придржавали се дијететичких и хигијенских правила, имали су све заједничко, пазили на брачну чистоту⁷), развијали смисао за лепоте и радости породичнога живота и неговањем оданости и верности према пријатељима и члановима савеза утврђивали моралну солидарност. За њену јачину сведочи, на пример, Клинија из Таранта: кад је чуо да је питагоровац Проро у некој политичкој невољи изгубио имање, Клинија је отпутовао у Кирену с благом да помогне пострадалог брата, иако га никад раније није видео (Diodor. X 4, 1; Iambli. *V. Pyth.* 239).- За дух какав је владао међу пријатељима питагоровцима најбоље сведоче Дамон и Финтија, који су од свога пријатеља за сва времена на-

⁴) G. Gianelli *La magna Grecia da Pitagora a Pirro* I, Milano 1928, pg. 1 ss.

⁵) Bug. D. Casel *De philosophorum Graecorum silentio mystico (= Religionsgeschichtliche Vers. u. Vorarb., Bd. XVI, Heft 2)*, Giessen 1919, pg. 30 ss, 52 ss; P. Tannery *Sur le secret dans l'école de Pyth.*, Arch. f. Gesch. d. Philos. I (1888), 28—36.

⁶) Th. Wächter *Reinheitsvorschriften im griech. Kult (= Religionsgesch. Vers. u. Vorarb., Bd. IX, Heft 1)*, Giessen 1910, pg. 78 ss, 103 s.

⁷) Eugen Fehrle *Die kultische Keuschheit im Altertum (= Relig. Vers. u. Vorarb., Bd VI)*, Giessen 1910, pg. 232 s.

правили блистав пример пријатељске оданости и пожртвованости (Diodor. X 4, 3; Iambl. V. *Pyth.* 234 ss; Cic. *De off.* III 10; Hygin. *Fab.* 257). То су она два пријатеља што их је Шилер опевао у својој познатој песми *Јемство*.

Питагоровци су први у хеленском свету признали женама равноправност, па су и оне примане за чланове савеза, и о таквима је Филохор, атидограф, написао спис *Συναγωγή ἡρώιδων ἤτοι Πυθαγορείων γυναικῶν* (Suid. s. v.), а Ијамблих у каталогу Питагоровачке школе набраја цео низ имена веома угледних чланица које су биле или жене или ћерке или сестре члановима Питагоровачког савеза (V. *Pyth.* 267). Од Кротоњанки истичу се Тимиха, жена Милијина, и Филтија, ћерка Теофријева, а нарочито Теана, жена Питагорина, и њене ћерке Мија, жена атлете Милона, и Дама, жена Менонова, које су уживале и повластицу да отварају религиозне литије жена. Питагора је Дами оставио своје записе с напоменом да се не саопштавају никоме изван породице, и зато их је доцније наследила њена ћерка Битала (Iambl. V. *Pyth.* 146). Једна од најприметнијих одлика Питагорине васпитачке делатности била је прибирање бриге и пажње око васпитања жена⁸⁾. Додајмо још да су Питагоровци човечански поступали и према робовима (Athen. XII 519 B; Archytas A 8).

Питагоровачки савез није остао секта, као Орфичари, него се бавио и политичком организацијом државе на конзервативно-аристократској основи и тиме у хеленским градовима изазивао против себе огорчену борбу демократске опозиције. Из те борбе доносимо једну епизоду коју је забележио Диодор:

„Демагог Телис, који је живео код њих (тј. Сибариђана) и оптуживао најутицајније људе, наговори Сибариђане да прогнају пет стотина најбогатијих грађана, а њихову имовину да одузму. Кад су избеглице стигле у Кротон и затражиле уточиште испред жртвеника на тргу, пошаље Телис Кротоњанима посланике са захтевом или да избеглице предаду или да прихвате рат. Сазове се народна скупштина и на претрес постави се питање: да ли избеглице треба предати Сибариђанима или примити рат с јачим противницима. Док су се веће и народ налазили у тешкој ситуацији, испрва је мишљење већине, због страха од рата, нагињало томе да се избеглице издаду. А кад је затим философ Питагора дао савет да се избеглице спасу, Кротоњани промене мишљење и прихвате рат ради спасења избеглица. Кад су Сибариђани кренули против њих с војском од триста хиљада бораца, Кротоњани пошаљу против њих сто хиљада бораца с атле-

⁸⁾ K. Kerényi *Pythagoras und Orpheus*, Berlin 1938, pp. 36—37. Вид. и M. Meunier *Femmes pythagoriciennes*, Paris, 1932.

том Милоном на челу, који је, својом необичном телесном снагом, нагнао у бежање оне који су према њему били постројени. Он, који је шест пута однео победу у Олимпији и имао снагу према природи свог тела кренуо је у борбу, како кажу, окићен олимписким венцима, одевен као Херакле у лављу кожу и наоружан батином. Као борац који је извојевао победу задобио је поштовање у својих суграђана. Како Кротоњани због срџбе нису никога хтели да штеде, него су свакога ко се у бежању предавао убијали, побили су их већи део. А град су опљачкали и сасвим раселили“ (XII 9, 2 ss).

После освајања Сибариде у Кротону избија против аристократске владе устанак демократских противника, којима су на чело стали Нинон и Килон. Овај последњи, члан једне од најугледнијих и најбогатијих породица у Кротону, био се пријавио да буде примљен у савез, али је због своје тешке и силеџијске природе и тиранске ђуди био одбијен. Дубоко увређен, он оснује странку са задатком да се бори против савеза (Iambl. V. *Pyth.* 248). У исто време три демократска политичара, Хипас, Диодор и Теаг, стану на чело широкој народној маси, која је захтевала да се изврши подела земљишта које је одузето Сибарићанима, да се народу допусти учествовање у државном савету и, напоследку, да архонти носе одговорност пред народном комисијом (Ibid. 257). Тако су Килон и Нинон добили прилику да даду одушка својој мржњи на чланове савеза. Они стану народу говорити да је срамота што град који је победио триста хиљада Сибарићана трпи власт људи који једва чине хиљадити део целокупне кротонске државе. Потом Питагоровци буду нападнути у својој зборници у кући Милоновој и каменовани, а кућа запаљена. Четрдесет до шездесет чланова заглаве, млађи побегну, међу којима и лекар Демокед, који је, с Алкимахом, Динархом и Метоном, припадао најутицајнијим аристократима. Остали чланови буду прогнани, а њихово земљиште поново подељено. То се догодило око 504-е год. Слични устанци против Питагоровца догодили су се и у другим градовима, нарочито у Таранту, Метапontiји и Каулонији. Полибије истиче да је са спаљивањем синедрија у којима су се сајале питагоровачке хетерије ишло напореда и убијање првих грађана у сваком граду (II 38, 10 ss)⁹⁾. После неколико година шездесет Питагоровца позвано је да се врате у Кротон, где су се великим делом бавили медицинским студијама. Нису се више појављивали као политичка организација, осим Архите у Таранту у доцније доба, али су

⁹⁾ P. Corssen *Die Sprengung des pythag. Bundes*, Philol. 71 (1912), 332—352.

још дуго живели као философска секта до 300-е год. (Cic. *Tusc. d.* I 16),

У последњој борби изнели су живу главу: Лисид, који се склонио у Тебу, где је постао учитељ младом Епаминонди, и Архип, који се склонио у Тарант, свој завичај (Iambli. 250; D. L. VIII 7; Nep. *Erat.* 2; Diod. X 11, 2). Из Платонова *Федона* б1 Е дознајемо да је у Теби боравио и Филолај из Кротона¹⁰⁾ чији су ученици били Симија и Кебет. Ова двојица упознали су с Питагориним учењем Сократов круг пријатеља, међу њима и Платона. Споменути Архип претходио је већ поменутом и славном Архити, коме је у првој половини IV-ог века пошло за руком да задобије политичку власт у Таранту, веома напредној спартанској насеобини и главној сили јужноиталског савеза¹¹⁾. Архита је међу позним Питагоровцима био најобдаренији стваралачки геније¹²⁾, и у њему је живело неколико талената: био је философ, научник (математичар и физичар), музичар, државник и седам пута стратег а да никад није изгубио битку (Diog. L. VIII 79, 82). Својим државничким радом он је од Таранта направио средиште хеленске одбрамбене борбе против варварских насртања и у својој личности готово остварио идеал философа-владара (Strabo VI 3, 4)¹³⁾. Дух и начин његова мудрог државништва живео је у тарантској држави и даље, и управа Питагороваца одржавала је у великој мери њену спољно-политичку снагу више но сто година, али је и та моћна држава изгубила свој спољно-политички положај и престала цветати кад њоце више нису управљали философи. Од познијих Питагороваца треба споменути и Хикету и Екфанта, Сиракушане, с њиховом хелиоцентричком теоријом (Cic. *Acad.* II 39, 123; Hippol. *Refut.* I 15; Plut. *Mor.* 896 A), која ће ускрснути готово две хиљаде година доцније у спису *De revolutionibus orbium coelestium* Николе Коперника (1473—1543)¹⁴⁾.

¹⁰⁾ О њему R. Newbold *Phil.*, Arch. f. Gesch. d. Philos. 19 (1906) 176—217; E. Howald *Die Schrift des Philolaos*, Essays on the History of Medicine presented to Karl Sudhoff, Zürich 1924.

¹¹⁾ Вид. J. Beloch *Griech. Gesch.* II 1², pg. 125; R. v. Scheliha *Dion. Die platonische Staatsgründung in Sizilien*, Leipzig 1934 (Das Erbe der Alten, zweite Reihe), pg. 111—115.

¹²⁾ E. Frank *Plato und die sogenannten Pythagoreer*. Ein Kapitel aus der Geschichte des griech. Geistes, Halle 1923.

¹³⁾ J. Burnet *Early Greek Philosophy*, London 1920³, pg. 276; вид. и V. Egger *De Archytae Tar. vita, operibus et philosophia* (Thèse), Paris 1883.

¹⁴⁾ G. V. Schiaparelli *I precursori di Copernico nell' antichità*, Milano e Napoli 1873.

3. ЕТИЧКО УЧЕЊЕ

На основу примера из музике поменутог у I-ом одељку можемо разумети како су Питагоровци од принципа математичких пропорција направили и принцип бића; то се може и оправдати, али су они то поопштили и све претворили у мрежу бројева. Разуме се да то може бити само у пренесеном смислу, и тако су они запали у маштање, које се огледа и у њиховим етичко-математичким спекулацијама. Зато Филолај и каже:

„Можеш видети где природа броја и његова моћ владају не само у демонским и божанским стварима него и свугде у свима људским делима и речима и у свима техничким пословањима и у музици . . . А лаж се никако не увлачи у број. Јер као непомирљив непријатељ стоји лаж према његовој природи, а истина је роду броја својствена и урођена“ (фрг. 11).

Питагоровачки етички појмови имали су уопште математички облик, тако да су симболи замењивали дефиниције (Diels 45 В 4). Према свом основном ставу да је непаран број, јер је ограничен и према томе одређен и савршен, бољи него паран, јер је неограничен¹⁵⁾ и према томе неодређен и несавршен, они су саставили табелу од десет противположених појмова као основних појмова из којих се производи све остало. То су: 1. ограничено — неограничено, 2. тако — лихо, 3. једно — много, 4. десно — лево, 5. мушко — женско, 6. мирно — покретно, 7. равно — савијено, 8. светло — тамно, 9. добро — зло, 10. квадрат — правоугаоник (Arist. *Met.* I, 5, 986 a 15 ss). Као што се види, поред осталих противположених појмова, у тој табели, коју Аристотел зове табелом добара (*Ethic. Nic.* I 4, 1096 b 5: ἡ τῶν ἀγαθῶν συστοιχία), јер је имала претежно етички карактер, налазе се како појмови једног и мноштва, јер је једно као непарно-парни праброј начело свега, тако и појмови добра и зла, јер добро припада оном што је ограничено, а зло оном што је неограничено (Arist. *Ethic. Nic.* II 5, 1106 b 29).

Осим броја, други у етичком погледу важан појам јесте појам хармоније, до које је Питагора дошао проучавањем веза између музике и математике. Откриће хармоније као уједињења разноврсног, помирења супротина, изравнања контраста, и нормотворни утицај који је из тог открића произишао били су довољни да Питагори обезбеде бесмртну заслугу у историји људске културе. Тај утицај налазимо

¹⁵⁾ Вид. W. A. Heidel Πῆρας and Ἀπειρον in the Pythagorean philosophy, Arch. f. Gesch. d. Philos. 21 (1908), pg. 384—399.

у свима областима хеленског живота у потоњим временима: у ликовној уметности и архитектури, у песништву и реторици, у религији и етици. Питагоровци су врлине сводили на бројеве, и различне врлине нису друго него хармоније sui generis. Питагоровци кажу да је врлина хармонија (Diog. L. VIII 33). Октава је највећа хармонија у скали, а како су љубав и пријатељство хармонија, то је љубав = 8. Сматрали су да се праведност састоји из једнаког помноженог једнаким или из квадрата или кубног броја, зато што она враћа исто за исто (Arist. *Ethic. Nic.* V 8, 1132 b 22: τὸ δίπλασιον τὸ ἀντιπεπονδὸς ἄλλω). Зато су праведност дефинисали бројем четири или бројем девет, јер је квадрат парног броја (2) = 4, а другог непарног броја (3) = 9, јер се једнако враћа једнаким. Брак су означавали бројем пет, јер је брак веза првог мушког броја с првим женским (првог парног с првим непарним), а један није број — то је основа бројева. Једнако су открили да је оживљавање 6, здравље 7 итд. Главни су ипак свемирски бројеви 1, 2, 3, 4; то је свето четворство, ἱερά τετρακτὺς а тиме су се и заклињали (*Carm. aur.* 47 s). Ако се зброји 1+2+3+4, налази се да је и десетина (ἡ δεκάς) свештени број, као и скраћење четворства итд.¹⁶).

Из тога што Аристотел каже да је Питагоровцима један аритметички процес (τὸ τοιοῦδι τῶν ἀριθμῶν πάθος) био праведност, други душа и ум, а други опет прави час (Arist. *Met.* I 5, 985 b 29), и што писац под Аристотеловим именом сачуване *Велике еџике* каже да је Питагора први покушао да говори о врлини и да је врлине сводио на бројеве (I 1, 1182 a 11), може се закључити да су Питагоровци имали своју научну етику, изграђену на основи њихових етичко-математичких спекулација. Та етика је, у исти мах, и први етички систем у Хелена¹⁷), и његови главни ставови и прописи налазе се популарно изложени у сачуваним *Злајним сџиховима*¹⁸) и *Поукама и симболима*¹⁹).

Злајне сџихове доносим овде у метричком преводу:

¹⁶) A. Delatte *Études sur la littérature pythagoricienne*, Paris 1915, chap. VIII, la tétractys pythagoricienne.

¹⁷) E. Howald *Ethik des Altertums* (Sonderausgabe aus d. Handb. d. Philos., Berlin 1937, pg. 15.

¹⁸) E. Diehl *Anthologia lyrica*, vol. I, fasc. II; вид. и М. Meunier *Pythagore, Les Vers d'Or. Hiéroclès*. Commentaire sur les Vers d'Or des Pythagoriciens, Paris 1925; P. C. van der Horst *Les vers d'Or Pythagoriciens*, Leyden 1932 Diss.

¹⁹) H. Diels *Fragm. d. Vors.* 15, pg. 462—466; вид. и С. Hölk *De accusmatis sive symbolis Pythagoricis*, Kiel 1899 Diss.; F. Böhm *De symbolis Pythagoreis*, Berlin 1905 Diss.; A. Nauck *Sur les sentences morales de P.*, Bull. de l'acad. impér. des sciences de St. Petersburg. 18 (1873), 473—501.

Бесмртне богове најпре, по закону какав је пропис,
поштуј и заклетву чувај, а затим дичне хероје,
и још богове поштуј под земљом, по закону радећ.
Поштуј и родитеље и најближе сроднике своје.

- 5 А од осталих бирај за друга најбољег од свих.
Речима попуштај благим и делима корист што носе.
Пријатеља свога не мрзи због погрешке мале,
докле год можеш, јер сила до нужде борави близу.

Тако то, ето, знај, а навикни владати овим:

- 10 трбухом најпре и сном и пожудом полном и гневом.
Срамоту никакву немој учинити никад ни с другим
ни сам; од свега ти се од себе највише стиди,
затим правду извршуј и делањем својим и речју,
немој се навићи да ма у чем неразборит будеш,
15 него знај да је свима смртницима суђено мрети,
било ти драго да новац стекнеш ил' изгубиш опет.
А што божанском судбом смртници мука имаду,
какав год удес да имаш, подноси и немој се љутит.
Приличи колико можеш помоћи, а мисли овако:
20 људима добрим од тога Судбина не поклања много.

Многи говори људма и лоши стижу и добри;
немој се чудити њима и не дај да срце ти такну.
Ако се лаж која збори, ти благо отступи, узмакни.
А што ти кажем, то гледај да свагда се изврши у свем:
25 нека те нико ни речју ни делом не потстакне да што
учиниш или да рекнеш, што није корисније за те.

Размисли пре него почнеш, да не би учинио лудост;
својство је јадног човека да ради и говори лудо.

- Него извршуј оно што неће те доцније мучит.
30 Ништа не чини што не знаш, но учи оно што треба,
тако ћеш моћи свој живот провести у највећој срећи.
Нит за телесно здравље не ваља нехајан бити,
али у пићу и јелу и вежбама умерен бити.
Мером пак називам оно што неће ти задати мука.
35 Обикни чистим животом да живиш и кротким и смерним,
пази да не радиш оно што буди ненавист у људи.
Немој без потребе трошит за лепо као да не знаш,
нити тврдица буди: у свему је најбоља мера.
Ради што неће ти шкодит, а промисли пре него почнеш.

- 40 Никако не дај да сан на нежне ти спусти се очи
пре него посао сваки претресеш онога дана:
„Где ли погреших? Шта ли учиних? Шта дужан пропустих?“
Почни најпре од првог и затим пођи по реду:
учини ли зло, прекори се; радуј се, учини л' добро.
45 У том се вежбај, то ради, и на то треба да тежиш:

- такав труд извешће те на пут божанске врлине
кунем се оним број што четворни души нам даде,
извор природе вечне. За добар свршетак се најпре
богу помоли на прегни на пос'о. Кад поступиш тако,
50 знаћеш бесмртни бог што среди, што самртан човек,
како се растура све и како се заједно држи.
Знаћеш и што је право, у свему је природа слична,
те очекуј што треба, и све ће ти познато бити.
Знаћеш да људи сами наваљују на себе муке,
55 јадни, јер добара кад крај њих се нађу нит виде
нити чују, а зла да се реше мало их уме.
Таква судбина вара смртнике, и оци к'о ваљци
сада се амо сад тамо у сталну котрљају јаду.
Туробна пратиља Свађа у потаји наноси штету,
60 зато је не распируј, но попуштај па се повуци.

- Диве оче, ти све би од многих спасао беда
кад би свима показао каква је нарав у кога.
Него ти бџз бриге буди, јер људи божанског су рода
којима природа нудећ' показује светињу сваку.
65 Ако је до њих ти стало, излечићеш све што ти кажем
и јак бићеш, а душу из ових ћеш невоља спасти.
Не једи јела што их забранисмо у Очишћењу
и Одрешењу душе, оцењуј и мисли на сваки пропис
узевши разум одозго да возар ти најбољи буде.
70 А кад оставиш тело и уђеш у слободан етар,
бићеш бесмртан, бог вековити, не више смртан.

Строга простота у савезу, која се одрицала од чулних
уживања и посвећивала се изграђивању духовног живота,
довела је до истицања науке и уметности, у којој је му-
зика заузимала прво место и морала служити педагошким
циљевима, као и физикалним и астрономским сазнањима,
а у музици прво место припадало је аполонској полифониј
лири, која као инструмент хармоније златним концима спаја
срца људска, стишала их, чисти и облагорођује. Јер човек,
чија је душа првобитно била јединство — ту се чисти пи-
тагоризам везује с орфизмом — изишао је из тога једин-
ства и пао у дуализам, у раздвојеност, која у себи носи
изворе свих људских беда. Човек, дакле, није више музика,
није хармонија, али он то треба да постане, да и једно и
друго створи и у себи и у социјалном животу²⁰). Знајући

²⁰) Вид. Н. Abert *Die Lehre vom Ethos in d. griech. Musik*, Leipzig 1899, pg. 5 ss; L. Harap *Some Hellenic Ideas on Music and Character*, Mus. Quarterly 24 (1938), 153—168, где се приказује утицај музике на карактер, нарочито по Питагори, Платону, Аристотелу, Аристоксену и Филодему; о катартичком и васпитном утицају музике упор. и F. E. Gevaert *Histoire et théorie de la musique de l'anti-*

с коликом интензивношћу тонови музике продиру у душу људску и како могу да изразе различна осећања многобројним комбинацијама својих мелодиских и хармониских елемената, Питагоровци су велику пажњу обраћали на васпитну вредност добре музике, велике, пунозвучне и лепе музике, јер она, више но ма која друга уметност, уме наша осећања не само да обогати него и да их претањи, пречисти и облагороди, и то на најнепосреднији начин.

О музичком схватању Питагороваца најбоље нас може обавестити сачувани спис Аристида Квинтилијана *О музици*, нарочито II-а књига, која претставља један од најважнијих извора за познавање питагоровачке музичке естетике, нарочито за учење о етосу у хеленској музици, јер су му главни извори били стари теоретичари музике: с једне стране Аристоксен из Таранта, а с друге атински софист Дамон, који су теорију музике обрађивали с музикално-етичког стајалишта, као Питагоровци²¹). У IV-ој глави поменутог списа Аристид излаже да музика захвата целог човека, претставама изражава карактер и узбуђења душе, речи уобличавањем мелодије и гласа, а дело ритмовима и покретима тела, да зато деца морају пролазити кроз музичко васпитање, и да су већ стари сазнали да у музици лежи најјачи васпитни утицај. Певање и играчки покрети урођени су човеку, и кад бисмо их њему одузели, дигли бисмо руке од његове природе. На томе су Питагоровци изграђивали своје васпитање на тај начин што су тим људским снагама показали користан пут. Заносно Аристид слави моћни утицај музике на целокупан људски живот. „Химне и похвалне песме боговима улепшавају се музиком, приватне и јавне светковине добивају њоме већи сјај. Она поттиче ратничку храброст и олакшава далеке маршеве. Она ублажава пловљење и веслање и тешке ручне радове, јер се у напорима појављује као тешитељица. У варварских народа она служи и у жалости, јер мелодијом стишава љутину болова“ (pg. 63—65). — Поред васпитне функције Питагоровци су као други важни задатак истицали терапију, лечење страсти у људској души помоћу нарочитих мелодија којима су тешка душевна стања окретали у њихову супротност. Увече су душу чистили од дневног метежа и граје умирним мелодијама, а ујутро су се од тешког и мутног сна ослобођавали живахном музиком, а понекад су лечили и телесне болести. „Тако је Питагора завео веома корисно музикално успо-

quité, Gand 1875—81; E. Graf *Der Kampf um die Musik im griech. Altertum*, Progr. Quedlinb. 1907; M. Wegner *Das Musikleben der Griechen*, Berlin 1949 pg. 148 ss; H. Koller *Die Mimesis in der Antike*, Bernae 1954, passim.

²¹) R. Schäffe *Aristeides Quintilianus Von der Musik*, Eing., übers. und erläutert von —, Berlin—Schöneberg 1937.

стављање (ἐπιανόρθωσις) људских стања и људског живота“ (Iambl. V. *Pyth.* 114—115; вид. и Plut. *De Is. et Os.* 384 A; Porph. V. *Pyth.* 30, 32, 33). И данашња медицина покушава да поново отвори ову страну сузбијања психосоматских болести.

Битне црте питагоровачког етичког учења, као учења о сеоби душе и повратку свих ствари, аскетски начин живота²²⁾, пуритански фанатизам моралне строгости, што све има своје порекло у Орфизму и мистериским религијама, осећали су противници као сасвим нехеленске и стране хеленској природи, мада је с друге стране баш способност духовног уједињавања крајности типично хеленска црта. Али баш том строгању, својом практичком реформом, својим ауторитативно-социјалним духом, тј. изграђивањем правилних односа делова према целини, Питагоровци су извршили велик позитиван утицај: пробудили су ратнички дух и хеленске градове, који су живели у атмосфери необуздане раскоши, спасли од опасна размекшавања, тако да је сјајна победа Кротоњана над многобројнијим, али распусним Сибарићанима важила као победа морала над поквареношћу, као победа светле, јасне и чврсте одређености над маглom и пијанством неодређености. Распусну карневалску гужву о Дионисијама, у којој је учествовао цео Тарант (Plat. *Legg.* 637) Платон ће осетити као контраст према етичком духу Питагороваца.

Претставници правог хеленско-дорског духа, Питагоровци своју етику нису одвајали од политике, и баш то што су тежили да своја етичка схватања одмах остваре у практичком животу доказује да је код њих етичко-политички интерес био јачи од научног. Питагора је одбацивао и тираниду и демократију²³⁾, јер се оба та државна облика противе свођењу на математичке формуле, дакле садрже у себи нешто нехармонично и склони су самовољству, и зато по његовој политичкој доктрини само аристократија ума и карактера може управљати државом. О питагоровачкој философији политике сачуван је овај одломак: „Уопште нема већег зла од анархије; јер човек није по природи такав да се може одржати а да њиме нико не управља. О онима који управљају и о онима којим се управља овако су мислили: они који управљају треба да буду не само научно, тј. стручно, образовани (ἐπιστήμονας εἶναι) него и човеку да буду пријатељи, а они којима се

²²⁾ Вид. E. Pivion *Étude sur le régime de Pythagore. Le végétarisme et ses avantages*, Paris 1885; вид. и чланак *Ascetism* у *Encyclop. of Relig. and Ethics* by Hastings and Selbie II, pg. 80—87.

²³⁾ Вид. W. A. Oldfather *Pythagoras on Individual Differences and the Authoritarian Principle*, Class. Journ. 33 (1938), 537—539.

управља треба да буду не само послушни него и одани онима који управљају“ (Stob. IV 1, 40 H).

Савез је прикупљао и васпитао најбоље и најспособније снаге и из многих других јужноиталских градова, и при доношењу закона и при подели земље у тим плодним аграрним насеобинама, од којих Метапонтја није узалуд имала слику класа у грбу, често је глас његових присталица био пресудан (Cic. *Tusc. d.* IV 2), тако да су Питагоровци напослетку постајали држава у држави. Њихове присталице ускоро су се рашириле по многим другим градовима Велике Хеладe (а делимично и на Сицилији), па су и у њима играле знатну политичку улогу (Plut. *De gen.* S. 583 A), те је постепено сва политичка власт у јужноиталским градовима прешла у њихове руке (Diog. L. VIII 3, Iambl. V. *Pyth.* 33, 214, Porph. V. *Pyth.* 54) и трајала дуже но један век. Јер они су сматрали да само политичком акцијом могу да остваре свој научни и етичко-политички циљ²⁴).

Тај циљ састојао се у овом. Питагоровци су учили да свако небеско тело има свој глас, који настаје у кретању, а од свих гласова настаје васионска складна скала, хармонија сфера (Porph. V. *Pyth.* 30). Васионски склад и та хармонија сфера као универсална коегзистенција и координација треба да се остваре и у људском друштву. Мада су Хелени имали панораматске очи, тј. онакве које све виде, опет Питагора и његови последници нису, као Хераклит, хтели да знају да све настаје борбом, и да тако створе научну теорију о развиту, коју потврђује цела историја природе и људског друштва, него су свугде налазили универсалну симбиозу и симфонију супротности, па су тежили да етички живот ставе на објективну космичку основу, тј. да закони етичко-политичког живота буду огледало закона којима се одржава и складно кретање небеских тела с његовом математичком правилношћу. Својим учењем Питагоровци врше дакле, попородичавање и подруштвењивање васионе, као и повасиоњивање породице и друштва, јер хармонија васионе силази у домаћинство поједине куће и у домаћинство државе, као што се из ових домаћинстава развија визија домаћинства у васионском животу. Њихово

²⁴) Вид. D. L. VIII 16, Porph. V. *Pyth.* 21 s; Iambl. V. *Pyth.* 50, 104, 130, 132, 172, 214; Ael. *Var. h.* III 17; Diod. XII 20; Cic. *Tusc. d.* V 4, 10; Justin. XX 4; Dio Chrys. *Or.* 49. Plut. *C. princ. philos.* 1, 11; вид. и A. B. Kriche *De societatis a Pythagora in urbe Crotoniatarum conditae scopo politico commentatio*, Gottingae 1830; A. Ed Chaignet *Pythagore et la philosophie pythagoricienne I*, Paris 1874, 97—154; A. Delatte *Essai sur la politique Pythagoricienne*, Liège et Paris 1922; G. Méautis *Recherches sur le Pythagorisme*, Neuchâtel 1922; K. v. Fritz *Pythagorean Politics in Southern Italy*, An analysis of the sources, New York, Columbia Univ. Press. 1940.

схватање космичкога система није знатно само зато што се из њега развио хелиоцентрички систем, него је и занимљиво стога што се у њему огледа и њихова социјално-политичка мисао. У средишту васионе наводи се „васељенско огњиште“, које се зове и „Дивов дом“, „жртвеник“, „веза и мера природе“ итд. Око тога огњишта као извора свега стваралаштва и живота воде коло небеска тела: небо (сфера некретница), Крон (Сатурн), Див (Јупитер), Ареј (Март), Хермес (Меркур), Афродита (Даница), Сунце, Месец, Земља и Супротна земља, коју су Питагоровци измислили ради свештене декаде. Зато им Аристотел замера да им је цела васељена хармонија и број; ако им се што не подудара, они ствар удешавају по свом замишљању: девет је тела на небу што се виде, а они додају Супротну земљу да их буде десет (*Met.* I 5, 085 b 23 ss). О спису *О небу* приговара им оштрије: своје учење не оснивају на чињеницама, него ове према њему натежу и тако постају „сатворци васељене“ (II 13). И „као молитељи што обилазе око жртвеника, тако и звезде круже око светог извора живота и кретања. И као што је огњиште било божански поштовано средиште сваког људског дома, и као што је никад неугасна ватра, која је пламсала на градском огњишту у пританеју, била посвећено средиште хеленскога заједничкога живота, тако је и васељенско огњиште средиште васељене или космоса. Одавде зрачи светлост и топлота, одавде сунце добива свој жар, који оно шаље обема земљама и месецу, исто онако као што је невестина мајка обичавала палити пламен новог домаћинства на пламену родитељске куће и као што је новоосновано насеље узимало ватру с огњишта у отаџбини. Сви конци хеленског схватања света овде се састају: жива радост што је изазива постојање, љубављу испуњено поштовање свемира којим управљају божанске силе, велики смисао за лепоту, меру и склад и веома присно осећана милина због спокојства у држави и породици. Тако је олимписким огњеним кругом као зидом окружен свемир важио за овај начин посматрања као пријатан дом, као светиња и уметничко дело.“²⁵⁾ Према тој визији Питагоровци су поступали у свом уређивању куће, друштва и државе, и њихов филозофско-политички рад претставља најраније систематско удруживање философије и политичке моћи²⁶⁾.

Београд.

М. Н. Ђурић.

²⁵⁾ Th. Gomperz *Griech. Denker* I⁴, pg. 97—98.

²⁶⁾ Литература, осим наведене: P. Sobczyk *Das pythag. System in seinem Grundgedanken entwickelt*, Leipzig 1878 Diss.; J. Burckhardt *Pythagoras*, J. Burckhardt-Gesamtausgabe, Bd IV (Vorträge), Stuttgart—Berlin—Leipzig 1933, 280—300; E. Schuré *Les grands initiés. Esquisse de l'hi-*

ZUSAMMENFASSUNG

M. N. Đurić: PYTHAGORAS UND DIE PYTHAGOREER ALS ETHIKER

In diesem wissenschaftlichen Essay stellt der Verfasser die unendlich fruchtbare Natur und den agrarischen Lebenszug in der süditalischen Lebenssphäre dar, wo unter dem Einfluß eines ernsteren und stabileren Sozialgeistes die pythagoreische Ethik mit ihrer Askese, ihrem Fanatismus der Sittenreinigung, ihrer Charakterstrenge, ihrem musikalischen Weltgefühl, so empfänglichen Boden fand. Verschiedene große Verhältnisse in Unteritalien als dem Lande der großen Zahlen riefen einen Quantitäten- und Ordnungssinn hervor und drängten den Hellenen eine besondere ethische Aufgabe auf. Eine hervorragende Stelle nahm die Kolonie Kroton ein, deren Größe und Ruhm einst sogar sprichwörtlich geworden war und wo Pythagoras eine religiös-ethische und wissenschaftliche Bruderschaft gründete. Während die jonischen Denker Welt und Leben mehr aus dem Kampfe der Gegensätze verstanden, fanden die so stark für innere Bindung und für die Herrschaft der Harmonie interessierten Pythagoreer universale Koexistenz und Koordination der Gegensätze als harmonisches System, das auf Begrenzung, Formung und Festigung angelegt ist. Demnach sahen sie die ethische Aufgabe des Menschen darin, die inneren Gegensätze zu überwinden und zu einer Harmonie des Körpers und der Seele zu gelangen.

Besondere Aufmerksamkeit widmet der Verfasser der pythagoreischen musikerzieherischen Lehre, in welcher man *επανόρθωσις ἡδῶν* als zentralen Begriff begegnet. Die Pythagoreer haben erkannt, daß in der Musik die stärkste erzieherische Wirkung liegt, weil sie mit ihren zahlreichen Kombinationen der melodischen, harmonischen und rhythmischen Elemente unsere Seele nicht nur bereichert, sondern auch verfeinert, reinigt und veredelt.

---

stoire secrète des religions, Paris 1893²; W. Bauer *Der ältere Pythagoreismus*, Bern 1897; B. Elbern *Die pythag. Erziehungs- und Lebensvorschriften im Verh. z. ägypt. Sitten und Ideen*, Fulda 1916 (Bonner Diss.); F. M. Cornford *Mysticism and Science in the Pythagorean Tradition*, Class. Quart. 16 (1922), 137—150, 17 (1923), 1—12; E. Ciaceri *Orfismo e pitagorismo nei loro rapporti politico-sociali*, Accad. Archeol. Napoli 1932; G. M. Triantaphyllos *Αἱ περὶ πολιτείας καὶ δικαίου ιδέαι τῶν Πυθαγορείων*, Ἀρχεῖον φιλοσ. καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν VI (1935), 318—330.